

Лениво оценяване и програмиране от по-висок ред

Трифон Трифонов

Функционално програмиране, 2025/26 г.

11–18 декември 2025 г.

Тази презентация е достъпна под лиценза Creative Commons Признание-Некомерсиално-Споделяне на споделеното 4.0 Международен

Щипка λ -смятане

- λ -изрази: $E ::= x \mid E_1(E_2) \mid \lambda x E$
- Изчислително правило: $(\lambda x E_1)(E_2) \mapsto E_1[x := E_2]$
- В какъв ред прилагаме изчислителното правило?
- Нека $f := \lambda x x!$, $g := \lambda z z^2 + z$
- $g(f(4)) \rightarrow ?$
- $g(\underline{f(4)}) \rightarrow g(\underline{4!}) \rightarrow \underline{g(24)} \rightarrow 24^2 + 24 \rightarrow 600$
  - оценява се **отвътре навън**
  - **стриктно** (апликативно, лакомо) оценяване
- $\underline{g(f(4))} \rightarrow (\underline{f(4)})^2 + \underline{f(4)} \rightarrow (\underline{4!})^2 + \underline{4!} \rightarrow 24^2 + 24 \rightarrow 600$
  - оценява се **отвън навътре**
  - **нестриктно** (нормално, лениво) оценяване

Стриктно и нестриктно оценяване

Стриктното оценяване

- се използва в повечето езици за програмиране
- се нарича още „call-by-value“ (извикване по стойност)
- позволява лесно да се контролира редът на изпълнение
- пестеливо откъм памет, понеже „пази чисто“

Нестриктното оценяване

- е по-рядко използвано
- въпреки това се среща в някаква форма в повечето езици!
  - `x = p != nullptr ? p->data : 0;`
  - `found = i < n && a[i] == x`
- нарича се още „call-by-name“ (извикване по име)
- може да спести сметки, понеже „изхвърля боклуците“

Кога мързелът помага

```
(define (f x y) (if (< x 5) x y))
(define (g l) (f (car l) (cadr l)))
```

(g '(3)) → (f (car '(3)) (cadr '(3)))
 → (f 3 (cadr '(3))) → Грешка!

f x y = if x < 5 then x else y
 g l = f (head l) (head (tail l))

g [3] → f (head [3]) (head (tail [3]))
 → if head [3] < 5 then head [3] else head (tail [3])
 → if 3 < 5 then head [3] else head (tail [3])
 → if True then head [3] else head (tail [3])
head [3] → 3

Теорема за нормализация

- всеки път когато апликативното оценяване дава резултат и нормалното оценяване дава резултат
- има случаи, когато нормалното оценяване дава резултат, но апликативното не!
- нещо повече:

Теорема (за нормализация, Curry)

Ако има някакъв ред на оценяване на програмата, който достига до резултат, то и с нормална стратегия на оценяване ще достигнем до същия резултат.

Следствие

*Ако с нормално оценяване програмата даде грешка или не завърши, то няма да получим резултат с **никоя друга стратегия на оценяване**.*

Извикване при нужда („call-by-need“)

Ако $g(z) = z^2 + z$, $g(g(g(2))) = ?$

$$\begin{aligned} g(g(g(2))) &\mapsto g(g(2))^2 + g(g(2)) \mapsto (g(2)^2 + g(2))^2 + g(2)^2 + g(2) \mapsto \\ &\mapsto ((2^2 + 2)^2 + 2^2 + 2) + (2^2 + 2)^2 + 2^2 + 2 \mapsto \dots \end{aligned}$$

Времето и паметта нарастват експоненциално!

Идея: $(\lambda x E_1)(E_2) \mapsto \text{let } x = E_2 \text{ in } E_1$

$$\begin{aligned} g(g(g(2))) &\mapsto \text{let } x = g(g(2)) \text{ in } x^2 + x \mapsto \\ &\mapsto \text{let } y = g(2) \text{ in let } x = y^2 + y \text{ in } x^2 + x \mapsto \\ &\mapsto \text{let } z = 2 \text{ in let } y = z^2 + z \text{ in let } x = y^2 + y \text{ in } x^2 + x \mapsto \\ &\mapsto \text{let } y = 6 \text{ in let } x = y^2 + y \text{ in } x^2 + x \mapsto \\ &\mapsto \text{let } x = 42 \text{ in } x^2 + x \mapsto 1806 \end{aligned}$$

- Избягва се повторението чрез споделяне на общи подизрази
- Заместването се извършва чак когато е **абсолютно наложително**

Кога се налага оценяване на израз?

Във всеки даден момент Haskell оценява някой израз s .

- ако $s \equiv \text{if } e \text{ then } e_1 \text{ else } e_2$
  - първо се оценява e
  - ако оценката е **True**, се преминава към оценката на e_1
  - ако оценката е **False**, се преминава към оценката на e_2
- ако $s \equiv f e_1 e_2 \dots e_n$, за f — n -местна примитивна функция:
  - оценяват се последователно $e_1, \dots, e_n$
  - прилага се примитивната операция над оценките им
- нека сега да допуснем, че $s \equiv f e$
- първо се оценява f , за да разберем как да продължим
- ако $f x_1 \dots x_n \mid g_1 = t_1 \dots \mid g_k = t_k$ е дефинирана чрез пазачи:
  - тогава f се замества с израза:

$$\lambda x_1 \dots x_n \rightarrow \text{if } g_1 \text{ then } t_1 \text{ else } \dots \text{ if } g_k \text{ then } t_k \text{ else error } \dots$$
- ако f е конструктор (константа), **оценката остава $f e$**
- ако $f = \lambda p \rightarrow t$, където p е образец, редът на оценяване зависи от образеца!

Кога се оценяват изразите при използване на образци?

Как се оценява $(\lambda p \rightarrow t) e$?

- ако $p \equiv c$ е константа
  - преминава се към оценката на аргумента e
  - ако се установи че оценката тя съвпада с константата c , преминава се към оценката на тялото t
- ако $p \equiv \_$ е анонимният образец
  - преминава се директно към оценката на t **без да се оценява e**
- ако $p \equiv x$ е променлива
  - преминава се към оценка на израза t като се въвежда локалната дефиниция $x = e$
- ако $p \equiv (p_1, p_2, \dots, p_n)$
  - преминава се към оценката на e
  - като се установи, че тя е от вида $(e_1, e_2, \dots, e_n)$, преминава се към оценката на израза $(\lambda p_1 p_2 \dots p_n \rightarrow t) e_1 e_2 \dots e_n$

Кога се оценяват изразите при използване на образци?

Как се оценява $(\backslash p \rightarrow t) e$?

- ако $p \equiv (p_h:p_t)$
  - преминава се към оценката на e
  - ако се установи, че тя е от вида $(e_h:e_t)$, преминава се към оценката на израза $(\backslash p_h \ p_t \rightarrow t) \ e_h \ e_t$
- ако $p \equiv [p_1, p_2, \dots, p_n]$
  - преминава се към оценката на e
  - ако се установи, че тя е от вида $[e_1, e_2, \dots, e_n]$, преминава се към оценката на израза $(\backslash p_1 \ p_2 \ \dots \ p_n \rightarrow t) \ e_1 \ e_2 \ \dots \ e_n$
  - всъщност е еквивалентно да разгледаме p като $p_1:p_2:\dots:p_n:[]$
- ако има няколко равенства за f с използване на различни образци, се търси кой образец пасва отгоре надолу

Оценяване в Haskell: пример 1

```
sumHeads (x:xs) (y:ys) = x + y
```

```
    sumHeads [1..10] [5..50]
→  (\(x:xs) -> \(y:ys) -> x + y) [1..10] [5..50]
→  (\(x:xs) -> \(y:ys) -> x + y) (1:[2..10]) [5..50]
→  let x=1; xs=[2..10] in (\(y:ys) -> x + y) [5..50]
→  let x=1; xs=[2..10] in (\(y:ys) -> x + y) (5:[6..50])
→  let x=1; xs=[2..10]; y=5; ys=[6..50] in x + y
→  1 + 5 → 6
```

Оценяване в Haskell: пример 2

```
(filter isPrime [4..1000]) !! 1
→ (\(_:xs) n -> xs !! (n-1)) (filter isPrime [4..1000]) 1
→ (\(_:xs) n -> xs !! (n-1)) (filter isPrime [4..1000]) 1
→ ... (\p (z:zs) -> if p z then z:filter p zs
          else filter p zs) isPrime [4..1000]...
→ ... let p=isPrime in (\(z:zs) -> if p z then z:filter p zs
                           else filter p zs) [4..1000]...
→ ... let p=isPrime in (\(z:zs) -> if p z then z:filter p zs
                           else filter p zs) (4:[5..1000]))...
→ ... let p=isPrime; z=4; zs=[5..1000] in
      if p z then z:filter p zs else filter p zs...
→ ... let p=isPrime; z=4; zs=[5..1000] in
      if False then z:filter p zs else filter p zs...
```

Оценяване в Haskell: пример 2

```

→ ... (\p (z:zs) -> if p z then z:filter p zs
           else filter p zs) isPrime [5..1000]...
→ ...let p=isPrime in (\(z:zs) -> if p z then z:filter p zs
           else filter p zs) (5:[6..1000])...
→ ...let p=isPrime; z=5; zs=[6..1000] in
    if p z then z:filter p zs else filter p zs...
→ ...let p=isPrime; z=5; zs=[6..1000] in
    if True then z:filter p zs else filter p zs...
→ (\(_:xs) n -> xs !! (n-1)) (5:filter isPrime [6..1000]) 1
→ let xs=filter isPrime [6..1000] in (\n -> xs !! (n-1)) 1
→ let xs=filter isPrime [6..1000]; n=1 in xs !! (n-1)
→ (\(y:_ ) 0 -> y) (filter isPrime [6..1000]) 0

```

Оценяване в Haskell: пример 2

```

→ ... (\p (z:zs) -> if p z then z:filter p zs
           else filter p zs) isPrime [6..1000]...
→ ...let p=isPrime in (\(z:zs) -> if p z then z:filter p zs
           else filter p zs) (6:[7..1000])...
→ ...let p=isPrime; z=6; zs=[7..1000] in
    if p z then z:filter p zs else filter p zs...
→ ...let p=isPrime; z=6; zs=[7..1000] in
    if False then z:filter p zs else filter p zs...
→ ... (\p (z:zs) -> if p z then z:filter p zs
           else filter p zs) isPrime [7..1000]...
→ ...let p=isPrime in (\(z:zs) -> if p z then z:filter p zs
           else filter p zs) (7:[8..1000])...
→ ...let p=isPrime; z=7; zs=[8..1000] in
    if p z then z:filter p zs else filter p zs...

```

Оценяване в Haskell: пример 2

```
→ ...let p=isPrime; z=7; zs=[8..1000] in
  if True then z:filter p zs else filter p zs ...
→ (\y:_) 0 -> y (7:filter isPrime [8..1000]) 0
→ let y=7 in y
→ 7
```

Потоци в Haskell

- Можем да си мислим, че аргументите в Haskell са **обещания**, които се изпълняват при нужда
- В частност, $x:xs = (:) x xs$, където
  - x е обещание за глава
  - xs е обещание за опашка
- **списъците в Haskell всъщност са потоци!**
- можем да работим с безкрайни списъци
  - `ones = 1 : ones`
  - `length ones` → ...
  - `take 5 ones` → [1,1,1,1,1]

Генериране на безкрайни списъци

- $[a..] \rightarrow [a, a+1, a+2, \dots]$

- **Примери:**

- `nats = [0..]`
- `take 5 [0..] → [0,1,2,3,4]`
- `take 26 ['a'..] → "abcdefghijklmnopqrstuvwxyz"`

- Синтактична захар за `enumFrom from`

- $[a, a + \Delta x ..] \rightarrow [a, a + \Delta x, a + 2\Delta x, \dots]$

- **Примери:**

- `evens = [0,2..]`
- `take 5 evens → [0,2,4,6,8]`
- `take 7 ['a','e'..] → "aeimquy"`

- Синтактична захар за `enumFromThen from then`

Генериране на безкрайни списъци

- `repeat :: a -> [a]`
  - създава безкрайния списък $[x, x, \dots]$
  - `repeat x = [x, x..]`
  - `repeat x = x : repeat x`
  - `replicate n x = take n (repeat x)`
- `cycle :: [a] -> [a]`
  - `cycle [1,2,3] → [1,2,3,1,2,3, ...]`
  - `cycle l = l ++ cycle l`
  - създава безкраен списък повторяйки подадения (краен) списък
- `iterate :: (a -> a) -> a -> [a]`
  - `iterate f z` създава безкрайния списък $[z, f(z), f(f(z)), \dots]$
  - `iterate f z = z : iterate f (f z)`

Отделяне на безкрайни списъци

Отделянето на списъци работи и за безкрайни списъци.

- `oddSquares = [ x^2 | x <- [1,3..] ]`
- `twins = [ (x,x+2) | x <- [3,5..], isPrime x, isPrime (x+2) ]`
- `pairs = [ (x,y) | x <- [0..], y <- [0..x - 1] ]`
- `pythagoreanTriples = [(a,b,c) | c <- [1..],
b <- [1..c-1],
a <- [1..b-1],
a^2 + b^2 == c^2,
gcd a b == 1]`

Функции от по-висок ред над безкрайни списъци

Повечето функции от по-висок ред работят и над безкрайни списъци!

- `powers2 = 1 : map (*2) powers2`
- `notdiv k = filter (\x -> x `mod` k > 0) [1..]`
- `fibs = 0:1:zipWith (+) fibs (tail fibs)`
- `foldr (+) 0 [1..] → ...`
  - Внимание: `foldr` не работи над безкрайни списъци с операции, които изискват оценка на десния си аргумент!
  - `triplets = iterate (map (+3)) [3,2,1]`
  - `take 3 triplets → [[3,2,1],[6,5,4],[9,8,7]]`
  - `take 5 (foldr (++) [] triplets) → [3,2,1,6,5]`
  - `take 5 (foldl (++) [] triplets) → ...`
  - **foldl не може да работи с безкрайни списъци!**

Ленив вход и изход

- Ленивото оценяване в Haskell ни позволява да работим с входно/изходни потоци
- `getContents :: IO String` — връща списък от **ВСИЧКИ** символи на стандартния вход
- списъкът се оценява лениво, т.е. прочита се при нужда
- **Пример:**

```
noSpaces = do text <- getContents  
              putStrLn (filter (/=' ') text)
```

- `interact :: (String -> String) -> IO ()` — лениво прилага функция над низове над стандартния вход и извежда резултата на стандартния изход
- **Пример:**

```
noSpaces = interact (filter (/=' '))
```

Апликация

- Операцията „апликация“ се дефинира с $f \$ x = f x$
- За какво може да бъде полезна?
- Операцията $\$$ е с най-нисък приоритет и е дясноасоциативна
  - за разлика от прилагането на функции, което е с най-висок приоритет и лявоасоциативно
- Може да бъде използвана за спестяване на скоби вложени надясно
- $(\dots ((f x_1) x_2) \dots x_n) = f x_1 x_2 \dots x_n$
- $f_1 (f_2 \dots (f_n x) \dots) = f_1 \$ f_2 \$ \dots \$ f_n \$ x$
- Примери:
  - `head $ tail $ take 5 $ drop 7 $ 1`
  - `sum $ map (^2) $ filter odd $ [1..10]`
  - `map ($2) [(+2), (3^), (*5)] —> [4, 9, 10]`

Композиция

- $(f \circ g) x = f(g x)$ — операция „композиция“
- с най-висок приоритет, дясноасоциативна
- Може да бъде използвана за спестяване на скоби вложени надясно
- $f_1(f_2 \dots (f_n x) \dots) = f_1 \circ f_2 \circ \dots \circ f_n \$ x$
- Примери:

- `sublist n m = take m . drop n`
- `sumOddSquares = sum . map (^2) . filter odd`
- `repeated n f x = foldr ($) x (replicate n f)`
- `repeated n f = foldr (.) id (replicate n f)`
- `repeated n f = foldr (.) id ((replicate n) f)`
- `repeated n = foldr (.) id . replicate n`
- `repeated n = (foldr (.) id .) (replicate n)`
- `repeated = (foldr (.) id .) . replicate`

Разходване на памет при лениво оценяване

Ленивото оценяване може да доведе до голям разход на памет.

В Scheme:

- (`define (f x) (f (- 1 x)))`)
- (`f 0`) → забива, но не изразходва памет
- `f` е **опашково-рекурсивна** и се реализира чрез итерация
- (`f 0`) → (`f 1`) → (`f 0`) → (`f 1`) → ...

В Haskell:

- `f x = f (1-x)`
- `f 0` → забива с изтичане на памет!
- `f 0` → `f (1-0)` → `f (1-(1-0))` → `f (1-(1-(1-0)))...` →

Стриктно оценяване в Haskell

- в Haskell може да изискаме даден израз да се оцени веднага
- еквивалентно на форсиране на обещание
- `seq :: a -> b -> b`
- оценява първия си аргумент и връща втория като резултат
- Примери:
  - `second _ y = y`
  - `second (10^10^10) 2 → 2`
  - `seq (10^10^10) 2 → 2`
  - `f x = seq x (f (1-x))`
  - `f 0 →` забива, но не изразходва памет!
- `f $! x = seq x $ f x`
  - първо оценява `x` и след това прилага `f` над оценката на `x`
  - прилага `f` над `x` със стриктно оценяване
  - `f x = f $! (1-x)`

Изразходване на памет при foldl

```
foldl (+) 0 [1..4]
→ foldl (+) (0 + 1) [2..4]
→ foldl (+) ((0 + 1) + 2) [3..4]
→ foldl (+) (((0 + 1) + 2) + 3) [4..4]
→ foldl (+) (((((0 + 1) + 2) + 3) + 4) []
→ (((0 + 1) + 2) + 3) + 4)
→ (((1 + 2) + 3) + 4)
→ ((3 + 3) + 4)
→ (6 + 4)
→ 10
```

Проблем: Изразходва памет при оценяване, понеже отлага изчисления!

Стриктен вариант на foldl

```
foldl' _ nv [] = nv
foldl' op nv (x:xs) = (foldl' op $! op nv x) xs
```

```
foldl' (+) 0 [1..4]
→ foldl' (+) 1 [2..4]
→ foldl' (+) 3 [3..4]
→ foldl' (+) 6 [4..4]
→ foldl' (+) 10 []
→ 10
```